

KOMUNISTICKÝ SVETONÁZOR — JADRO FORMOVANIA DUCHOVNÉHO PROFILU SOCIALISTICKÉHO ČLOVEKA

JOZEF MIGAŠ, ašpirant Kijevskej štátnej univerzity, Kijev

MIGAŠ, J.: Communist Worldview — the Core of the Forming of the Spiritual Profile of Man under Socialism. *Filozofia* 36, 1981, No. 2, p. 135—145.

The category „worldview“ is characterized as synthesis of knowledge, ideas, conviction, social emotions, ideologic-emotional values and „practical“ activity.

In the structure of the category „worldview“ three basic components may be sorted out: ideologic-gnoseologic, sensitive-emotional activist-practical component. Worldview issues are organically connected with ideological questions. On the one side worldview forms the internal base, the substance of ideology and in this sense it represents a part of ideology, it is a form of ideology. Ideologic orientation of the individual depends on the character of his worldview.

We may carry out the dividing of worldview socialization into the direct and indirect one and the sorting of their specific qualities in theoretical analysis only. In reality both act in dialectical unity as a complex mechanism of the ripening of the worldview of personality.

Komplexný rozvoj všetkých stránok spoločenského života je základným princípom dialektiky zrelého socializmu. V súčasnej etape výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti v Československu sa sociálno-ekonomické a politicko-výchovné procesy môžu realizovať a ďalej rozvíjať len v úzkej spojitosti a vzájomnej podmienenosti.

Odzrazom dialektickej jednoty týchto procesov je prerokovanie a schválenie dvoch dôležitých straníckych a celospoločenských dokumentov: Súboru opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva a správy Predsedníctva ÚV KSČ *Za ďalšie zvýšenie úrovne a účinnosti politicko-výchovnej a ideologickej práce, jej pevné spojenie s praktickými úlohami výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti, za tvorivý rozvoj a dôsledné uplatňovanie ideí marxizmu-leninizmu.*

Splnenie súčasných úloh sociálno-ekonomického rozvoja, dôsledná realizácia zdokonalenej sústavy riadenia a plánovania národného hospodárstva v praxi kladie kvalitatívne vyššie požiadavky na vzdelanie, uvedomelosť ľudí. V tejto súvislosti súdruh Biľak na 15. zasadnutí ÚV KSČ povedal: „Niet jediného vystúpenia generálneho tajomníka ústredného výboru našej strany súdruha Husáka, v ktorom by nezdôrazňoval, aký dôležitý je zápas o vedomie ľudu, ako je potrebné, aby každý rozumel našej politike a aktívne ju podporoval, „pretože“ bez zvyšovania uvedomelosti človeka, jeho politickej úrovne a upevňovania morálnych kvalít nemožno zabezpečiť úspešnú výstavbu materiálnotechnickej základne komunizmu, ani rozvoj socialistických spoločenských vzťahov.“ [1]

Vzrastanie politicko-výchovnej a ideologickej práce socialistickej

spoločnosti vyplýva zo zákonitého rastu subjektívneho činiteľa na ceste budovania komunizmu. A ako subjektívny faktor komunistických premien vystupuje predovšetkým človek, ktorý v sebe organicky spája pracovitost', oddanosť veci socializmu, vlastenectvo a internacionalizmus.

Všestranne a harmonicky rozvinutá osobnosť je objektívnou potrebou súčasného procesu výroby, ktorý si v podmienkach budovania socializmu a komunizmu vyžaduje pracovníka nového typu. Pracovníka, ktorý by uvedomelo riadil spoločenský i svoj vlastný vývoj. Dosiahnutie takýchto kvalít osobnosti je možné len na základe poznania objektívnych zákonitostí okolitého sveta a jeho aktívnej premeny. Výsledkom i metódou prakticko-duchovného osvojenia okolitého sveta človekom, pochopenia jeho miesta v ňom je svetonázor.

Svetonázor vystupuje ako ideový základ rozvoja duchovnej kultúry osobnosti, jej občianskych citov, morálnych hodnôt a jej ideálov — celého spôsobu života osobnosti. Bez sformovania a osvojenia si pokrokového svetonázoru, a takým je v súčasnosti komunistický svetonázor, niet a nemôže byť všestranného duchovného, kultúrno-morálneho rozvoja osobnosti. „Zápas o socialistické vedomie človeka je procesom formovania jeho vedeckého svetonázoru...“ (1) — zdôrazil ďalej súdruh Biľak.

Úspešné a efektívne riešenie týchto otázok v nemalej miere závisí od ich teoretického rozpracovania. V súčasnej marxistickej spoločensko-vednej literatúre (autor sa opiera predovšetkým o sovietsku filozofickú literatúru) sa problematika svetonázoru skúma v dvoch základných smeroch: po prvé, v smere vymedzenia pojmu „svetonázor“, jeho obsahu a štruktúry;¹ po druhé, v rovine rozpracovania jedného, vnútorne diferencovaného systému princípov a zákonitostí formovania komunistického svetonázoru.²

Teoretické upresňovanie obsahu kategórie svetonázor, ktoré je determinované dynamickým rozvojom socialistickej spoločnosti, jej kultúry a taktiež medzinárodným vývojom, nie je len akademickou záležitosťou alebo suchým teoretizovaním.

Správne vymedzenie obsahu danej kategórie, jej štruktúry je základom rozpracovania komplexného systému formovania komunistického svetonázoru ako jednej z najdôležitejších sociálno-politických úloh našej komunistickej strany v súčasných podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v Československu.

¹ Pozri Šefag, V. V.: Suščnosť i struktura kommunističeskogo mirovoztrenija ličnosti. Moskva 1973; Babuškin, V. I.: O prirode filosofskogo znanija. Moskva 1978; Ovčinnikov, V. S.: Mirovoztrenije kak javlenije duchovnoj žizni obščestva [opyt analiza ponjatij] Leningrad 1978 a iné.

² Pozri Problemy formirovanija kommunističeskogo mirovoztrenija. Minsk 1975; Dialektičeskij i istoričeskij materializm-filosofskaja osnova kommunističeskogo mirovoztrenija. Kyjev 1977; Sysojenko, I. V.: Teoretičeskije i istoričeskije problemy formirovanija kommunističeskogo mirovoztrenija učaščichsja. Moskva 1979; Kommunističeskoje vospitanije molodoži: sistema, problemy effektivnosti. Tezisy naučno-praktičeskoj konferencii, posvjaščennoj 110-j godovščine so dnja roždenija V. I. Lenina. Moskva 1980 a iné.

Je to tým dôležitejšie, lebo v chápaní celkovej koncepcie formovania svetonázoru, v chápaní jeho obsahu, ale aj metód a prostriedkov utvárania svetonázoru na jednotlivých etapách budovania socializmu v ČSSR sa dopúšťali určité jednostrannosti, ktoré sa v druhej polovici šesťdesiatych rokov negatívne odrazili na svetonázorových postojoch mládeže.³

Sám pojem svetonázor je predmetom teoretických diskusií v súčasnej marxistickej literatúre.⁴

Vychádzajúc z analýzy chápania obsahu danej kategórie, úrovne jej teoretického rozpracovania, môžeme dospieť k záveru, že kategória svetonázor sa vymedzuje ako syntéza vedomostí, ideí, presvedčenia, sociálnych citov, ideovo-emocionálnych hodnôt a „praktickej“ činnosti.

V štruktúre kategórie svetonázor môžeme vyčleniť tri základné zložky: ideovo-poznávaciu, citovo-emocionálnu a činnostno-praktickú.

Ideovo-poznávacía zložka odráža tú skutočnosť, že predpokladom každého svetonázoru sú určité vedomosti o svete, spoločnosti, človeku. Základom formovania svetonázoru nie sú všetky vedomosti, ale iba tie, v ktorých sa odrážajú podstatné, všeobecné vlastnosti vzájomného vzťahu človeka a okolitého sveta. Svetonázorom vystupujú integrujúce vedomosti, idey, v ktorých sa svet odráža v závislosti od ich významu pre človeka, od reálnych potrieb a záujmov jednotlivých ľudí.⁵ Svetonázorové postoje osobnosti nemôžeme charakterizovať ako proces uvedomenia a chápania individuálnych, nepodstatných otázok ľudského bytia, vysvetľovania a hodnotenia javov reálnej skutočnosti, ktoré majú náhodný a individuálny charakter. Svetonázorové vedomosti, integrujúc myšlienkový materiál, svojím obsahom zahŕňajú to všeobecné, čo je charakteristické pre celý rad spoločenských a prírodných javov, ktoré majú dôležitý sociálny zmysel pre osobnosť. Nie všetky vedomosti, ktoré si človek postupne osvojuje, majú rovnaký svetonázorový význam. V prevažnej miere svetonázorový význam vedomostí závisí od toho, aký im dáva ten-ktorý subjekt duchovno-praktický význam pri formovaní svojej svetonázorovej koncepcie. Rozhodujúcu úlohu pri tom má základný ideovo-teoretický princíp, na ktorom je vybudovaná každá svetonázorová koncepcia. Základným princípom komunistického svetonázoru je jeho vedeckosť a marxisticko-leninský ideový základ. V komunistickom svetonázore sa poznateľné objektívne vedomosti odrážajú cez spoločenské i osobné záujmy a nachádzajú sociálno-triedny charakter. Objektívny, reálny sociálno-ekonomický a politický obsah triednych záujmov socialistickej spoločnosti a jej jednotlivých členov je vyjadrený vo vedeckej, marxisticko-leninskej ideológii.

Svetonázorové otázky sú organicky spojené s ideologickými. Na jed-

³ O charakteristike jednotlivých etáp svetonázorovej výchovy mládeže v doterajšom vývine ČSSR pozri Pravdík, R.: K aktuálnym otázkam obsahu a zefektívnenia výchovy k marxisticko-leninskému svetonázoru. In: Jednotná škola 1979, č. I, s. 1—19.

⁴ Pozri podrobnejšie Ovčinnikov, V. S.: Mirovoztrenije kak javlenije duchovnoj žizni obščestva [opyt analiza poňatij]. Leningrad 1978.

⁵ Pozri Ojerman, T. I.: Problemy istoriko-filosofskoj nauki. Moskva 1969, s. 56.

nej strane svetónázor tvorí vnútorný základ, podstatu ideológie a vystupuje v tomto zmysle ako časť ideológie, ako ideologická forma. Od charakteru svetónázoru závisí ideologická orientácia indivídua. Na druhej strane samotné svetónázorové postoje sú podmienené relatívne samostatne sa formujúcimi ideologickými pozíciami. V danom vzťahu charakter svetónázoru závisí od ideologických názorov a princípov.

Na základe vzájomnej závislosti a podmienenosti svetónázorou a ideológie v triednej spoločnosti sa predstavitelia vládnych tried snažili uplatniť svoju ideológiu ako univerzálno-všeobecné, všeludské vedomie, snažili sa ju rozšíriť do svetónázoru. A svoj svetónázor materializovali v politicko-ideologických programoch. Ale iba v socialistickej spoločnosti, na základe jej sociálno-ekonomickej a ideovo-politickej jednoty sa harmonicky rieši vzťah ideológie a svetónázoru. Komunistický svetónázor vystupuje ako jadro, podstatu ideológie a marxisticko-leninská ideológia sa stáva ideológiou celého národa — jeho svetónázorom.

Keď hovoríme o ideovo-poznávačej rovine komunistického svetónázoru, je potrebné sa zastaviť pri otázke vzťahu svetónázoru a filozofie. Obsah svetónázoru sa často redukuje na marxisticko-leninskú filozofiu a proces jeho formovania — na filozofické vzdelávanie. Treba podčiarknuť, že svetónázor je širší pojem ako filozofia. Svetónázor vystupuje ako integračný jav celého obsahu vedomia. Pritom vychádza nielen z filozofického učenia, ale aj z poznatkov, ktoré mu poskytujú ostatné formy ľudského vedomia. Svetónázor sa nerealizuje iba vo filozofických kategóriách a princípoch, ale aj v ideáloch a normách morálky, v princípoch poznávačej i prakticko-pretváračej činnosti, v estetických postojoch, jednoducho povedané — v celej kultúre spoločnosti. Samozrejme to neznamená, že marxisticko-leninská filozofia nevystupuje ako rozhodujúci element obsahu svetónázoru i v procese jeho formovania. Netreba to však chápať úzko verbálne. „Idey marxisticko-leninskej filozofie“, podčiarkuje akademik Šinkaruk, „sa osvojujú vedomím más predovšetkým ako svetónázorový základ socialistickej ideológie a socialistickej kultúry. Odborné štúdium marxistickej filozofie je veľmi dôležitou, ale nie jedinou cestou jej materializácie vo vedomí más, v ich svetónázore.“ (2, s. 74) Tohto si musíme byť vedomí aj pri osvojovaní si ostatných súčastí marxizmu-leninizmu: politickej ekonómie a vedeckého komunizmu.

Druhou zložkou v štruktúre svetónázoru je citovo-emocionálny komponent, ktorý má kľúčovú úlohu pri formovaní svetónázorových presvedčení. Svetónázor sa líši od jednoduchej sumy vedomostí tým, že zovšeobecňujúce vedomosti sú elementami svetónázoru len vtedy, keď na základe týchto vedomostí vznikajú sociálno-politické, morálne, estetické ideály človeka, keď sa vytvára principiálna pozícia človeka k okolitému svetu — keď sa vedomosti stávajú vnútorným presvedčením človeka. Presvedčenia sú špecifickou syntézou poznávacích, citovo-emocionálnych a vôľových elementov. Vôľa, city a rozum vystupujú v štruktúre osobnosti ako jej rozhodujúce bytostné sily. Bez ich všestranného a harmonického

rozvoja nie je možné sformovať človeka ako subjekt a nositeľa komunistického vedomia a jeho jadra — komunistického svetonázoru. (3, s. 83—84)

Sociálne city (občianske, morálne, estetické a iné), ktoré sa formujú počas celej ľudskej histórie a sú vždy spoločensko-kultúrnym produktom, majú tieto charakteristické vlastnosti: schopnosť odrážať svet v najvšeobecnejších črtách, dávať okolitému svetu spoločenské a individuálne zhodnotenie, zainteresovať subjekt a nakoniec — vystupovať ako akt ich tvorivého vzťahu k okolitému svetu. City vystupujú ako zvláštne formy existencie svetonázorových ideí a názorov. V danom ich vzťahu sa prejavuje dialektická spätosť formy a obsahu. Určujúcou stránkou je obsah, v našom prípade — svetonázorové idey a vedomosti. Toto nám však nedáva právo podceňovať význam formy, t. j. sociálnych citov v štruktúre svetonázoru i v zákonitom procese jeho formovania. K. Marx v tejto súvislosti písal: „Preto je človek v predmetnom svete potvrdzovaný nielen myslením, ale všetkými zmyslami.“ (3, s. 83)

Dialektika ideí, vedomostí a citov sa musí dodržiavať na všetkých etapách formovania svetonázoru osobností. Proces postupného svetonázorového vyzrievenia osobnosti, zdôrazňuje sa v Uznesení ÚV KSSZ *O ďalšom skvalitnení ideologickej, politicko-výchovnej práce*, musí byť stálym procesom „efektívneho vplyvu výchovnej práce na vedomie a city ľudí“. (4, s. 6)

Tretou zložkou v štruktúre svetonázoru je činnostno-praktický komponent. Svetonázorové vedomosti a city, ktoré sa stali presvedčením, sú vnútornou motiváciou v praktickej a teoretickej činnosti človeka. Tento komponent dôkladne charakterizoval V. I. Lenin na III. všeruskom zjazde Komunistického zväzu mládeže Ruska. Zdôrazňoval, že je nevyhnutné „... aby sa komunizmus stal z hotových naučených formúl, ponaučení, receptov, smerníc, programov tým živým, čo zjednocuje vašu bezprostrednú prácu, aby sa komunizmus stal vodidlom vo vašej praktickej činnosti...“. (5, s. 255)

Základná otázka svetonázoru vyjadruje vzťah „človek — okolitý svet“. Na rozdiel od základnej otázky filozofie, ktorá rieši vzťah hmoty a myslenia, spoločenského bytia a spoločenského vedomia v abstraktno-teoretickej rovine, základná otázka svetonázoru je predovšetkým praktickou otázkou.

Svetonázor vystupuje nielen ako výsledok ľudského poznania, ale vyplýva aj z potreby praktickej činnosti človeka, pretože táto činnosť si vyžaduje určitý stupeň celostného pochopenia, určitú interpretáciu, ktorá sa realizuje predovšetkým vo svetonázorových systémoch.

Aj keď vedomie súčasného človeka je schopné sa dopracovať do filozofickej roviny poznania javov a procesov prebiehajúcich v reálnej skutočnosti, vo svojom praktickom živote sa každé individuum riadi nielen filozofickými abstrakciami, ale skôr konkrétnym (po obsahovej stránke) vedomím. Základná otázka filozofie, postavená do roviny spoločenskej

praxe, do roviny kultúry práce, kultúry v mimopracovnom čase, kultúry ľudských vzťahov vystupuje ako prostriedok ideovo-teoretického vysvetlenia reálnych, praktických a duchovných potrieb a záujmov, historických podmienok života danej spoločenskej triedy. Táto otázka sa konkretizuje ďalším vyčlenením rovín, svetonázorových vedomostí a názorov, ktoré stoja bližšie k praktickej sfére činnosti človeka (morálne, sociálno-politické, ekonomické), v dôsledku čoho základná otázka filozofie už vystupuje ako základná otázka svetonázoru.

Z porovnania základnej otázky filozofie a základnej otázky svetonázoru vyplýva, že vo svojej podstate sú to rôzne roviny poňatia toho istého vzťahu, rôzne stupne vystihnutosť vedomím reálnej, konkrétno-historickej skutočnosti.

Elementy svetonázoru i zákon ich štruktúrnej skladby majú konkrétno-historický charakter. Sú podmienené týmito zvláštnosťami v budovaní socializmu — dynamickosťou sociálno-ekonomických procesov, duchovným životom spoločnosti, kultúrnou úrovňou i potrebami ľudí, charakterom ideologického boja. Každá konkrétno-historická situácia determinuje zvláštne, základné ohnisko v štruktúre svetonázoru (v súčasných podmienkach sú to otázky morálneho ideálu a morálky),⁶ ktorý vplýva na to, aby bol svetonázor človeka upriamený na splnenie spoločenských úloh, dáva mu sociálno-politickú hodnotu. Aplikujúc túto skutočnosť na mládež, základné ohnisko v štruktúre svetonázoru, zohrávajúce úlohu cieľového zamerania v procese formovania jej svetonázoru, závisí aj od vlastností tej-ktorej sociálnej skupiny mládeže.

Vymedzenie hlavného elementu v štruktúre svetonázoru neznamená zúženie celého procesu osvojenia si svetonázorovej kultúry osobnosti k jednému štruktúrnemu elementu. Svetonázor vystupuje ako jav celostného funkcionálneho vedomia a nie ako samostatná jeho časť. Svetonázor nefunguje ako nejaká apriórna sféra ideálov a imperatívov, ale ako sféra odpovedí na tie životne dôležité otázky, ktoré vznikajú v jednotlivých formách ľudského vedomia. V takom chápaní vystupuje svetonázorová regulácia vedomia ako jeho samoregulácia a sám svetonázor — ako reálna ľudská orientácia všetkých foriem vedomia — t. j. ako forma spoločenského sebauvedomenia človeka.

Z uvedeného vyplývajú tieto špecifické vlastnosti svetonázoru: svetonázor vystupuje ako zvláštna forma sebauvedomenia strany, triedy, spoločnosti, ako aj jednotlivcej osobnosti. Obsah svetonázoru má zovšeobecňujúci charakter. Jednotlivé komponenty štruktúry svetonázoru odrážajú nielen okolitý svet, jeho zákonitosti a smery vývoja, ale sú odrazom určitého subjektívno-hodnotového vzťahu k poznanému, dávajú určité ocenenie v procese reálnej skutočnosti. Všetky základné črty obsahu svetonázoru: forma sebauvedomenia, všeobecný, normatívno-hodnotový

⁶ Podrobnejšie pozri Nadoľnyj. I. F.: Naučnoje mirovoztrenije-osnova nraštvennogo soznanija. In: Dialektičeskij i istoričeskij materializm-filosofskaja osnova kommunisťčeskogo mirovoztrenija. Kijev 1977, s. 237—245.

charakter sú determinované regulatívno-integračnou funkciou svetonázoru ako formy spoločenského a individuálneho vedomia.

Keď hovoríme o komunistickom svetonázore a jeho formovaní, nesmieme zabúdať na to, že svetonázor môže vystupovať v dvoch formách: ako jav spoločenského vedomia — vtedy ide o svetonázor komunistickej strany, socialistickej triedy alebo celej spoločnosti, ale aj ako fenomén individuálneho vedomia — ako svetonázor určitej osobnosti. Pre obe formy svetonázoru je charakteristická ich dialektická jednota. Svetonázor strany, triedy, spoločnosti je spoločenským fenoménom nielen vďaka svojej forme existencie, ale taktiež vďaka svojmu obsahu. Odrážajúc spoločenské bytie, svetonázor ako forma spoločenského vedomia obsahuje to všeobecné, čo je podstatné pre svetonázor jednotlivých predstaviteľov triedy, sociálnych skupín a spoločnosti. Na druhej strane svetonázor osobnosti odráža najdôležitejšie črty svetonázoru tej sociálnej skupiny, spoločnosti, ktorej je predstaviteľom.

S otázkou dialektiky spoločenského a individuálneho svetonázoru, ich vzájomnej podmienenosti je organicky spojená aj otázka vzťahu spoločensko-historickej a individuálnej skúsenosti pri formovaní svetonázoru. V tejto súvislosti by sme chceli uviesť výrok z jedného listu, ktorý bol publikovaný v Tribúne 18. januára 1980: „Sústavne sa zdôrazňuje význam svetonázorovej výchovy. V tlači, rozhlase, v prejavoch oficiálnych činiteľov. Má skutočne taký význam? Každý človek si predsa vytvára sám svoj názor podľa svojich skúseností a vzdelania. Domnievam sa, že to je viac súkromná záležitosť každého z nás...“ [6, s. 9]

V danom úryvku listu sú postavené dve základné otázky: prvá — že sa svetonázor osobnosti formuje na základe jej skúseností a vzdelania; druhá — že proces formovania svetonázoru je individuálnou záležitosťou každého z nás. Zastavíme sa pri týchto otázkach. Pozornosť, ktorú venuje naša komunistická strana svetonázorovým otázkam, ako sme už zdôrazňovali, je podmienená tým, že predovšetkým svetonázor determinuje spôsob myslenia a konania jednotlivých ľudí. Svetonázor ako základný spoločensko-kultúrny jav, kvalita ktorého je rozhodujúcim ukazovateľom rozvoja osobnosti, jej perspektív i životných plánov a taktiež projekcie budúcnosti celej spoločnosti, nemôže byť nezávislý od strany, ktorej úlohou je vybudovať komunistickú spoločnosť. Pre určitý spoločenský systém, jeho ekonomické, sociálno-politické a duchovné zákonitosti je charakteristický aj určitý typ svetonázoru. Podstate komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie zodpovedá komunistický typ svetonázoru. Lebo jedine takýto typ svetonázoru, zdôraznil súdruh Gustáv Husák na XV. zjazde KSČ, môže zabezpečiť každému človeku „rozumieť tendenciám spoločenského vývoja, udalostiam doby a na základe hlbokého vnútorného presvedčenia účinne sa podieľať na historickom diele výstavby socializmu“. [7, s. 50]

Vzťah spoločensko-historickej a individuálnej skúsenosti má v určení obsahu kategórie svetonázor a v zákonitostiach jeho formovania dô-

ležitú úlohu. Je to dané tým, že city ľudí, ich záujmy v podstatnej miere vplývajú na spôsob ich myslenia, na formovanie ich svetonázorových pozícií. Okrem toho sa svetonázorové predstavy, vznikajúce na základe danej praktickej pozície a individuálnych skúseností, charakterizujú bezprostrednou konkrétnosťou, emocionálnosťou a presvedčivosťou. Individuálna skúsenosť, priaznivé sociálno-psychologické podmienky majú dôležitú úlohu v procese formovania svetonázoru. Ale dialektika v danom vzťahu nie je taká jednoduchá, ako sa javí na prvý pohľad. Individuálna skúsenosť človeka má aj svoje nedostatky. Charakterizuje sa napríklad značným stupňom náhodnosti, nekritickosti, subjektívnosti, a preto nemôže vystupovať ako garant komunistického svetonázoru. Vedúcou stránkou v dialektickom vzťahu spoločensko-historickej a individuálnej skúsenosti je prvá. Je to ovplyvnené tým, že podstatný rozdiel medzi komunistickým a nekomunistickým svetonázorom sa nezvádza k utilitárnej realistikosti, individuálnej pragmatickosti, ale vyjadruje rozdiel v ich spoločenskom obsahu, pravdivosti cieľov objektívneho spoločenského vývoja, ktoré tieto svetonázory odrážajú. Vychádzajúc z tejto zákonitosti formovania komunistického svetonázoru, naša komunistická strana zameriava tento proces na osvojenie si takej spoločensko-historickej skúsenosti, ktorá by zodpovedala podstate nášho spoločenského systému, programu jeho ďalšieho komunistického napredovania.

Z uvedeného vyplýva, že proces formovania komunistického svetonázoru môžeme chápať ako určitú formu reprodukcie svetonázoru na vyššej úrovni, ktorá je determinovaná stupňom zrelosti ekonomického, sociálno-politického a duchovného rozvoja socialistickej spoločnosti a taktiež rozvojom osobnosti tejto spoločnosti.

Ide tu predovšetkým o určitý proces svetonázorovej kontinuity, ktorej podstatou je osvojenie si každým človekom svetonázorovej kultúry spoločnosti, triedy, sociálnej skupiny a jej prijatie za svoj vlastný program činnosti a života.

Proces formovania komunistického svetonázoru je hlboko spätý s celkovým procesom vzniku človeka ako osobnosti, ktorý predpokladá rozvoj všetkých jeho bytostných síl, t. j. komunistickej kultúry, citov a vôle. Nesmieme si však tento proces predstaviť tak, že najprv vyzrieva človek po stránke svetonázorovej a potom sa na tomto ideovom základe formujú jeho ďalšie kultúrno-spoločenské kvality alebo naopak. V danom prípade ide o vzájomne sa podmieňajúci proces postupného svetonázorového a kultúrno-duchovného vyzrievania osobnosti. V rámci celkovej socializácie osobnosti môžeme vymedziť jej zvláštnu formu — svetonázorovú socializáciu, ktorá zahŕňa formovanie: poznávaco-ideového, citovo-emocionálneho a činnostno-praktického komponenta, ktoré sme už podrobne rozoberali. V tejto súvislosti môžeme hovoriť o priamej a nepriamej socializácii. Posledná odráža predovšetkým to, že komunistický svetonázor si každý človek osvojuje v procese reálnej praxe komunistickej výstavby, v procese osvojovania si komunistických spoločenských vzťahov. Tu je

potrebné podčiarknuť to, že ekonomický mechanizmus, výrobnospoločenské vzťahy nevplyvajú priamo na rozvoj svetonázoru osobnosti, ale vplyvajú naň prostredníctvom spoločenského vedomia a duchovnej kultúry spoločnosti. Takýto ich vplyv môžeme nazvať sociálno-kultúrnou determináciou vo svetonázorovej socializácii.

Pre nepriamu svetonázorovú socializáciu sú charakteristické tieto základné črty:

- podmienenosť obsahu svetonázoru, cieľov a prostriedkov jeho formovania konkrétnymi spoločensko-historickými podmienkami (ekonomickými, sociálno-politickými, duchovno-kultúrnymi);

- dialektická spojitosť spoločensko-historickej a individuálnej skúsenosti vo formovaní svetonázorových vedomostí, citov, presvedčenia a vedúca úloha spoločensko-historickej skúsenosti v tejto jednote;

- jednota sociálno-kultúrnych podmienok a ideologickej činnosti vo svetonázorovej socializácii.

Priama svetonázorová socializácia sa uskutočňuje prostredníctvom rôznych foriem ideologickej činnosti a svetonázorovej výchovy jednotlivých spoločenských organizácií a inštitútov. Daná socializácia má tieto charakteristické črty:

- marxisticko-leninská teória a politika komunistickej strany ako základ rozvoja všetkých stránok duchovného života spoločnosti;

- vzájomná spätosť a závislosť všetkých foriem ideologickej činnosti organizácií a inštitútov;

- jednota ideovo-politickej, pracovnej, morálnej, internacionálno-vlasteneckej, ateistickej a estetickej výchovy.

Rozdelenie svetonázorovej socializácie na priamu a nepriamu i vydelenie ich samostatných črt môže uskutočniť len v teoretickej analýze. V reálnej skutočnosti vystupujú obidve v dialektickej jednote ako komplexný mechanizmus svetonázorového vyzrievania osobnosti. Tento mechanizmus, ako bolo zdôraznené na 15. zasadaní ÚV KSČ k ideologickým otázkam, musí byť mnohostranným, avšak jedným smerom pôsobiacim prúdom mobilizačných vplyvov. Na jednej strane treba účinnejšie pôsobiť myšlienkovými prostriedkami, aby masy pracujúcich politiku strany hlbšie pochopili, osvojili si ju a aktívne uskutočňovali, aby sa idey socializmu stali materiálnou silou. V tom spočíva úloha uceleného systému inštitúcií, ako je škola, spoločenské a záujmové organizácie, kultúrne ustanovizne a hromadné oznamovacie prostriedky. Na druhej strane zasadnutie zdôraznilo, že vedomie človeka a jeho svetonázor utvára aj samotná materiálna základňa, stav a úroveň práce jednotlivých členov hospodárskeho a spoločenského mechanizmu, ktoré sa musia zbavovať jednostranných a technokratických pohľadov na človeka a aby k ekonomickým procesom pristupovali z politických a ideovo-výchovných hľadísk.

Umenie organicky spájať tieto dve formy svetonázorovej socializácie tvorí základ vedeckého, efektívneho riadenia procesu formovania komu-

nistického svetonázoru socialistického človeka. V tomto procese ide nielen o spôsob vysvetľovania spoločenskej skutočnosti socializmu, ale ide o stále závažnejší zápas o motiváciu a zameranie výstavby socializmu. Svetonázorová motivácia a regulácia sa v tejto súvislosti stáva podmienkou historicky nového spôsobu jestvovania celého sociálneho systému, ktorého zložky sa vďaka svojej socialistickej podstate integrujú do celku. Preto aj proces svetonázorovej socializácie osobnosti treba chápať ako neustálu reprodukciu a produkciu spoločensko-kultúrnych, ideovo-výchovných a subjektívno-individuálnych podmienok osvojenia si touto osobnosťou komunistického typu svetonázorovej kultúry. Pretože, ako povedal súdruh Biľak na 15. zasadaní ÚV KSČ: „Výchova socialistického človeka je proces zložitý, dlhodobý, časove neohraničený.“ (1)

V súlade s humanistickým zmyslom komunistického svetonázoru sa strana usiluje nie o vonkajšiu duchovnú manipuláciu človekom, ale ide jej o všestranné rozvinutie svetonázorovej kultúry všetkých pracujúcich ako všeobecného duchovného východiska ich spoločenského konania.

LITERATÚRA

1. Správa Predsedníctva ÚV KSČ, prednesená členom Predsedníctva a tajomníkom ÚV KSČ Vasilom Biľakom na 15. zasadaní ÚV KSČ. Pravda (Bratislava) 27. marca 1980.
2. ŠINKARUK, V. I.: Filosofija i mirovozrenije. In: Obščestvennyje nauky 1979, č. 5.
3. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy, Zv. 1. Nakladatelstvo Pravda, 1977.
4. O ďalšom ulučenii ideologičeskoj, politiko-vospitateľnoj raboty. Postanovlenije ÚV KSSZ od 26. apreľa 1979. Moskva 1979.
5. LENIN, V. I.: Spisy 31. SVPL, Bratislava 1954.
6. Tribúna 18. januára 1980.
7. XV. zjazd KSČ — dokumenty a materiály. Pravda 1976.

КОММУНИСТИЧЕСКОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ — ЯДРО ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНОГО ОБЛИКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ЧЕЛОВЕКА

Йозеф Мигаш

Категория „мировоззрение“ определяется как синтез знаний, идей, убеждений, социальных чувств, идейно-эмоциональных ценностей и „практической“ деятельности.

В структуре категории „мировоззрение“ мы можем выделить три основных компонента: идейно-познавательный, чувственно-эмоциональный и деятельностно-практический.

Мировоззренческие вопросы органически связаны с идеологическими. С одной стороны, мировоззрение составляет внутреннюю основу, сущность идеологии, выступая в этом смысле как часть идеологии, как идеологическая форма. От характера мировоззрения зависит идеологическая ориентация индивида.

Разделение мировоззренческой социализации на прямую и косвенную и выделение их самостоятельных черт мы можем осуществить только в плане теоретического анализа. В реальной действительности обе выступают в диалектическом единстве как комплексный механизм мировоззренческого созревания личности.

Jozef M i g a š

Die Kategorie der Weltanschauung wird definiert als Kenntnis-, Ideen-, Überzeugungssynthese, als Synthese sozialer Gefühle, ideell-emotioneller Werte und „praktischer“ Tätigkeit.

In der Kategoriestruktur der Weltanschauung lassen sich drei Grundkomponenten hervorheben: die ideenhaft-erkenntnismässige, gefühlsmässig-emotionelle und tätig-praktische.

Weltanschauungsfragen sind organisch mit ideologischen verbunden. Einerseits bildet die Weltanschauung die innere Grundlage, das Wesen der Ideologie und tritt in diesem Sinne als Teil der Ideologie, als ideologische Form hervor. Vom Charakter der Ideologie hängt die ideologische Orientation des Individuums ab.

Die Teilung der weltanschaulichen Sozialisation auf direkte und indirekte sowie die Hervorhebung ihrer selbständigen Züge lässt sich nur in theoretischer Analyse bewerkstelligen. In reeller Wirklichkeit treten beide in dialektischer Einheit als komplexer Mechanismus der weltanschaulichen Persönlichkeitsreifung auf.